

שליש המידה ומרכזיותו

שליש המידה

נפתח במדרש המדמה את המצוות למלאכי מרום:

”רבי אליעזר בן יעקב אומר: כל שיש לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו ומזוזה בפתחו וציצית בבגדו, הכל בחיזוק שלא יחטא שנאמר: 'והחוט המשולש לא במהרה ינתק' (קהלת ד, יב), ואומר: 'חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם' (תהלים לד, ח).”
(ילקוט שמעוני, שלח, תש”ן)

שלוש מצוות נמנו כאן, המכונות מלאך ה':

1. תפילין

2. מזוזה

3. ציצית

לכולן יש מכנה משותף אחד, והוא – נקודת השליש.

1. תפילין – מיקום הנחת תפילין של יד, הוא על הפרק העליון (זרוע) משלושת פרקי היד.

2. ציצית – הידור מצוות הציצית הוא שליש גדיל (חוטים קשורים וכרוכים), ושני שלישי ענף (חוטים בדידים).

3. מזוזה – מיקום המזוזה הוא בתחילת השליש העליון של מזוזת הפתח (מלמטה למעלה).

מכנה משותף מצאנו, עתה שומה עלינו למצוא לו משמעות. בפתרון כתב חידה זה יסייע לנו ארון הברית עם שני הכרובים שעליו:

”וַיְהִיו הַכְּרֻבִים פְּרָשֵׁי כְנָפַיִם לְמַעַלָּה סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל הַכַּפֹּת ...” (שמות לז, ט)

גובהו של ארון הברית היה תשעה טפחים ועוד טפח של הכפורת, סך הכול עשרה טפחים. מידת גובהן של כנפי הכרובים מעל הכפורת אינה מפורשת בתורה, אולם חז"ל מלמדים אותנו כלל חשוב:

”כרובים בשליש הבית הן עומדין”. (סוכה ה:)

לפי כלל זה, היות וגובה המשכן היה שישים טפחים (שהם עשר אמות, כאורך הקרשים), גובה כנפי הכרובים היה עשרים טפחים מעל הקרקע, שהם שליש הבית. חז"ל למדו את כלל זה מן הכרובים הגדולים שעשה שלמה המלך בבית המקדש, בנוסף לכרובים הקטנים שהיו על הכפורת. גובהם היה 10 אמות בתוך היכל שגובהו 30 אמה. אמור מעתה, יש לשמר את היחס של 1:3 בגובה הכרובים בכל מקום, בין במשכן ובין במקדש.

אמנם עדיין אין בידינו תשובה לחידת השליש, אולם נוכל להתקדם בפינוח מאמר תמוה אחר של חז"ל על הפסוק:

”וַיַּחֲלֶם וְהָיָה סֵלֶם מְצַב אֶרְצָה... וְהָיָה מְלֹאכֵי אֱלֹהִים עֲלֵיהֶם וַיִּרְדּוּ בָּו.”

(בראשית כח, יב)

אומר המדרש:

”המלאך שלישו של עולם, שנאמר: 'וַיִּרְדּוּ כְּתָרְשִׁישׁ' (דניאל ג, ו).”

(בראשית רבה סח, יב)

המלה 'תרשיש' היא נוטריקון תרי-שש, כלומר שתיים משש, דהיינו שלישי. הקושי במאמר הזה גלוי לעין.

כיצד אפשר לייחס למלאך גובה גשמי, כאשר אין לו גוף והוא כולו רוחני? גם לא ברור, ביחס לאיזה עולם? אם הכוונה לגודל היקום כולו, האם הוא מדידי? הפתרון יצמח מתוך העיקרון הנ"ל שהציבו חז"ל. הכרובים מייצגים מלאכים, ומכיוון שהמלאך הוא שלישו של עולם, גם הכרובים יועמדו באופן סמלי בשליש הבית.

ועדיין חידת השליש במקומה עומדת.

מרכז הכובד

בתלמוד הירושלמי (מסכת סוכה פ"ה, הלכה ב) מובא כלל הנדסי, שכל חפץ שמציבים על הקרקע ומעוניינים שיהיה יציב, יש לדאוג שבסיסו יהיה לכל הפחות שליש מגובהו.

כלל זה נשען על העובדה, שאדם ממוצע שגובהו 3 אמות (עד הכתפיים), דורש בסיס של אמה על אמה כדי לעמוד על רגליו (עמידה נוחה ברגליים פסוקות).

על סמך הנחה זו, מקשה התלמוד הירושלמי מן העובדה, שבזמן שמחת בית השואבה בחג הסוכות היו מציבים מנורות של זהב בעזרה. כל מנורה התנשאה לגובה של 100 אמה, ולפי הנחה זו, הייתה זקוקה לבסיס של שלושים ושלוש אמה ושליש, והרי אין מקום בעזרה למקבץ מנורות כאלה?
הירושלמי משיב, שהמנורות עמדו בנס.

מכאן נסיק, שנקודת השליש רומזת ל**מרכז הכובד**.

כלל הלכתי נוסף חשוב מאוד מוצג בתלמוד הירושלמי:

"אמר רבי זעירא, נאמר בתורה: 'עֲשֹׂר תַעֲשֶׂר אֵת כָּל תְּבוּאֹת זְרַעְךָ, הַיֵּצֵא הַשְּׂדֶה שְׁנֵה שָׁנָה' (דברים יד, כב) - דבר שהוא נזרע ומצמיח. למעט פחות משליש, שאינו נזרע ומצמיח".
(ירושלמי שבועות, פ"ב, ה"ה)

פירוש הדברים הוא, שכאשר מגיעה התבואה לשליש מגידולה הסופי (בבשלות הגורים), רק אז היא מתחייבת במעשר. זהו שלב מכריע בהתפתחות השיבולת. בשלב זה גרגירי החיטה או השעורה בשלים דיים בכדי לזרעם באדמה, על מנת שיוכלו להצמיח את הדור הבא.

גילוי 'סוד בוטני' זה מלמדנו עיקרון מדהים: נקודת המפנה בהתפתחות הצומח, שהיא הנקודה המכריעה בחייו ולשמה הוא נוצר, הוא השלב בו מתאפשר רצף של המשכיות לדורות הבאים, והוא שליש גידולו.

הגדרת חשיבות נקודת השליש בכל מקום תהיה אפוא כך:

נקודת השליש היא מרכז הכובד, הן מן הבחינה הפיזית של עמידה יציבה על הקרקע, והן מן הבחינה העִרְכֵית של יעד הקיום, שהוא רצף ההמשכיות לדורות הבאים.

השליחות כמרכז

נשוב אל הפתיח של המאמר, המזכיר את גובהם של הכרובים בשליש המקדש והמשכן.

המִסָּר פה חזק וצלול. הכרובים הִנָּם מלאכים, והמלאכים הם שלוחי הקודש של בורא עולם. אך לא רק המלאכים הם שלוחי ה'. לכל יצור בעולם יש תפקיד, והוא שליח למילוי תפקידו. כשהתבואה מגיעה לשליש גידולה, היא בְּשִׁלָּה לייצר את ההמשכיות באמצעות זריעה. בהמשך המאמר נראה, כי גם גיל בר המצווה שהוא שלוש עשרה שנים ויום אחד, הוא שליח הגידול של האדם, ואז זרעו בְּשִׁלָּה להוליד בן (סנהדרין סח:).

מרכז הכובד של שליחות האדם, הוא להכין את הדור הבא של בנים, תלמידים או ממשיכי החסד שאנו עושים.

נחדד את המסר. כדוגמת הכרובים, שכאשר מגיע גובהם לשליש רום המשכן והמקדש הם בשלים לביצוע שליחותם; כך בעולם החי הצומח, כאשר מגיע הדבר לשליש גידולו – הוא בשל להתחלת ביצוע תכלית שליחותו, שהיא ייצור המשכיותו.

זהו הסוד בדברי חז"ל, שהמלאך הוא שלישו של עולם.

באותה מידה, המצוות מזכירות לנו שאנו שלוחים של הקב"ה, **ושמו האחד מוטבע בכל נקודת שלישי, שהיא מרכז הכובד שלו**, הן בתפילין (בגופנו) והן בציצית (בבגדנו), והן במזוזה (בביתנו).

יציבות

נוכל להביא דוגמאות נוספות המבהירות עיקרון זה, שנקודת השליש מהווה נקודת יציבות.

מן התורה למדנו, שהיכר העובר הוא לשלשה חודשים. זמן זה הוא שלישי מתקופת ההריון (9 חודשים):

”סומכוס אומר משום רבי מאיר:

מנין שאין העובר ניכר במעי אמו אלא עד שלושה חודשים?

שנאמר: 'וַיְהִי כַמְשָׁלֶשׁ חֳדָשִׁים...' (בראשית לח, כד).” (בראשית רבה פה, י)

בנקודת זמן זו מתייצב הָעֶבֶר ברחם אמו, ואין חשש שהיא תִּהְיֶה שוב ותסכן את קיומו. אנו למדים זאת מן הגמרא במסכת ברכות, בהקשר לתפילות המיוחדות המלוות אישה בתקופת הריונה.

המשנה קובעת, שהתועלת בתפילה היא רק על העתיד לבוא ולא על העבר. משום כך, המתפלל לשעבר הרי זו תפילת שווא. הגמרא מדגימה זאת באמצעות תקופת ההיריון. בכל שלב ושלב של ההיריון נקבעת מציאות, שתפילה לאחר מכן לא תועיל לשנותה. על פי דברי הגמרא, עד שלושה חודשים מתחילת ההיריון, מועילה תפילה על כך שהאישה לא תתעבר שוב ותסכן את ההיריון הראשון (ברכות ט).

דוגמא נוספת לחשיבות השליש כנקודה מייצבת, מוצאים אנו בגמרא במסכת שבת:

”כל משקל הנישא באמצעות מוטות, שליש מלמעלה ושני שלישים מלמטה”.

(שבת צב.)

כלומר, כאשר שני בני אדם נושאים משא באמצעות מוט, יש לוודא שהטבעות בהם הוא נישא, יהיו בסוף השליש העליון של המשא. נקודה זו מבטיחה יציבות מקסימאלית, כדי שהמשא לא יתהפך.

עוד דוגמא מעניינת:

”אמר אביי: הגודש הזה מכיל שליש”.

(שבת לה.)

כלומר, מיכל שהוא מלא בגרגרים יבשים, מסוגל לקלוט גודש נוסף שייערם עליו ולא יישפך לצדדים. הגודש המקסימאלי הוא חצי מן המיכל, דהיינו שליש מן הכמות כולה.

שייך לציין כאן גם את הנתון הבא, שהוא ממש מקביל:

”אמר רבי זירא: בהידור מצוה עד שליש במצוה”.

(בבא קמא ט.)

לדוגמא, אדם שמצא אתרוג במחיר מסוים, ואחר כך מצא אתרוג אחר מהודר ויקר ממנו; אם ההפרש הוא עד חצי ממה ששילם, וכשנוסיף אותו הוא יהיה שליש מן הסכום הכולל ('שליש מְלָבֵר') – זהו הגדר של הידור מצווה. זה דומה מאוד לגודש הנערם על מיכל מלא.

■ המזעור המירבי

מהי הכמות המינימאלית השומרת עדיין על איכות הכמות הכוללת?
נלמד את התשובה מחכמי הסנהדרין.

חל איסור עקרוני על חכמי הסנהדרין לעזוב את מקום המקדש. בכל זאת, הרי יש צרכים חוקיים המאלצים את חכמי הסנהדרין לעזוב את מקומם. הכלל שנקבע הוא, שבכל מקרה ובכל מצב, אסור שיצאו החוצה יותר משני שלישים מן הדיינים. במספרים זה מתבטא כך: המינימום הנדרש הוא 23 דיינים מתוך 70 חברי הסנהדרין המקוריים. זו נקראת סנהדרי גדולה וזו נקראת סנהדרי קטנה (1/3).
דוגמא נוספת נוכל למצוא בתפילת מוסף של ראש השנה. בתפילה זו אנו מזכירים 10 פסוקים של מלכויות, 10 פסוקי זכרונות ו- 10 פסוקי שופרות.
על הכמות המינימאלית שתשמור על האיכות המבוקשת, למדנו מפיו של רבי יוחנן בן נורי במשנה:

”אין פוחתין מעשרה מלכויות, מעשרה זכרונות ומעשרה שופרות.

רבי יוחנן בן נורי אומר: אם אמר שלוש שלוש מכולן - יצא.” (מסכת ראש השנה ד, 1)

כלומר, המינימום הוא שלושה פסוקים מכל סוג, שליש מן המניין המקורי.

■ בר מצווה ובת מצווה

תשומת לב מיוחדת ניתן לקביעת גיל בר המצווה, שהוא שלוש עשרה ויום אחד. על תוחלת החיים הממוצעת, אנו למדים מפסוק בספר תהילים:

”יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָּהֶם שְׁבַעִים שָׁנָה וְאִם בְּגִבּוֹרַת שְׁמוֹנִים שָׁנָה...” (תהילים צ, 1)

שמונים שנות חיים מתחלקות לשניים - מינקות עד גיל ארבעים, ומגיל ארבעים עד שמונים. האמורא המפורסם **שמואל**, שהיה מגדולי חכמי ישראל והיה גם רופא חשוב, הנחה את תלמידו **רב יהודה**, שעד גיל ארבעים יש להרבות באכילה מאשר שתייה, ומגיל 40 ואילך יש להרבות בשתייה מאשר אכילה (שבת קנב).

הנחיה זו מלמדת, שעיקר הצמיחה של האדם היא עד גיל 40, ולכן בתקופה זו עליו לספק לגוף בעיקר את אבות המזון לגידולו. מכאן ואילך הגוף הולך וכלה, ועל כן יש להרבות בשתייה על מנת לעכב את התייבשות הגוף (עצמות, שרירים ועור).

מהי משמעותו הרוחנית של תהליך זה?

המשמעות ברורה מאוד. עד גיל ארבעים אדם עושה למען עצמו; מגיל ארבעים ואילך הוא מתחיל להעניק לאחרים. כמשל הנר הדולק, שבו השמן הולך וכלה אך האור הולך וגדל. הבנה זו מסבירה מדוע על פי הגמרא (סוטה כב:), הגיל המתאים ביותר להוראה הוא 40. הכוונה כאן לסמכות הוראת ההלכה לאחרים. לפני גיל זה אין עדיין בשלולת ללקיחת אחריות על הוראת הלכות לציבור. גם כאן רואים בבירור, כי גיל 40 הוא נקודת המחצית בחייו של האדם, ובה הוא עובר מפיתוח עצמיותו אל הדאגה ולקיחת אחריות לסביבתו. זה גם מסביר את קביעת הגמרא במסכת עבודה זרה:

”אין אדם עומד על דעתו של רבו אלא עד ארבעים שנה. שנאמר: ‘וְלֹא נָתַן ה’ לָכֶם לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לְרֹאוֹת וְאָזְנִים לְשִׁמֹּעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה’ (דברים כט, ג).”

(עבודה זרה ה:)

המקור לקביעה זו הוא דברי משה לישראל בסוף תקופת 40 שנות נדודים במדבר. עם ישראל מתחיל לקלוט את הנהגת משה, רק כאשר הם נדרשים לקחת אחריות על עצמם ולהיכנס לארץ ישראל. רק אז הם מתחילים לשחזר את כל העובר עליהם במדבר, שהיה בעצם הכנה נפשית וחומרית לכיבוש ארץ ישראל והתנחלותם בה על פי ה’.

כמו כן, אין תלמיד עומד על דעת רבו ואין הוא מבין לעומק את הנהגותיו עד שיעמוד במקומו, בבחינת ”אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו” (אבות ב, ד). משום כך רק בגיל 40, כאשר התלמיד ניגש להוראה, אז הוא קולט לעומק את הסיבות והגורמים להנהגת רבו.

על פי זה הכול ברור. שליש מגיל 40 הוא 13 שנים ומשהו (יום אחד) מייצג את ה’משהו’.

כלומר, בנקודה זו מתחיל הילד לקבל אחריות על מעשיו. כמו כן, רק מגיל זה מסוגל הילד להוליד בנים ובנות, שיצטרך לקחת אחריות לגידולם (סנהדרין סח:). כלומר, הקב”ה הכין את התפתחות המוח לקראת קבלת אחריות בכל התחומים. ראינו בתחילת המאמר, שזָרַע חיטה לא יוכל להצמיח אם הוא לא הגיע לשליש גידולו. כך גיל בר המצווה הוא נקודת שליש, המבטיחה את יציבות רצף הדורות. זהו הגיל שבו הילד הופך לבר עונשין על ידי בית דין של מטה. זהו הגיל שבו הילד

מסוגל לקבל עליו אחריות לשמירת המצוות, ולהיות כלול במקבלי שכר או עונש על מעשיהם או מחדליהם. זהו גם הגיל שבו מניחים תפילין, כיוון שהילד כבר מסוגל להיות אחראי על נקייו גופו ועל שלמות כוונתו מהרהורים פסולים. לעומת זאת אצל הנשים, הגיל בו קיים סיכון בכניסה למצב הריוני הוא 36. שלישי ממנו הוא גיל 12, שהוא זמן הבת מצווה לילדה – בו מתפתחים בה סימני הנערוּת, והיא בשלה לקבלת אחריות על מעשיה. לסיום נוסיף עוד נקודה להשלמת המאמר. חז"ל ביארו בלשונם המיוחדת את שייכות לוחות הברית, הן לעולמות העליונים והן לעולם שלנו:

”אמר רבי ברכיה: הלוחות היה ארכן ששה טפחים. כביכול, היו ביד מי שאמר והיה העולם שני טפחים, בידו של משה שני טפחים, ושני טפחים היו מפרישים בין יד ליד.”
(שמות רבה כח, א)

כוונת חז"ל היא לציין, שיש שייכות של שלישי מן הלוחות לעולם שלנו ושליש מן הלוחות לעולמות העליונים. במילים אחרות, התורה כולה שייכת לה', והתורה כולה שייכת לנו. זהו הפלא שבהופעות התורה על רבדיה השונים. לנו היא נראית כאילו כולה שייכת לנו, אך בעומקה, היא כולה רוחנית וחכמה עליונה. המסר החשוב ביותר במאמר זה הוא, שאנו קיימים כדי לבצע את שליחותנו בעולם; ומה שאיננו מסיימים בעצמנו, אנו מעבירים לדור הבא, שהם הבנים, התלמידים או ממשיכי החסד שהתחלנו בו אנו. העברת הלפיד של השלמת רצון ה' הנשגב והרם לדורות הבאים היא מרכז הכובד ונקודת השליש של שליחותנו בעולם.

